

Godišnji sastanak HMD 2021, Zagreb, 10-11- lipnja 2021.

Franjo Ksaver Kuhač i njegova korespondencija s glazbenicima u Mađarskoj. Neki aspekti¹

Stanislav Tuksar

Domaćoj muzikološkoj javnosti doista ne treba posebno predstavljati povijesnu figuru Franje Ksavera Kuhača kao znanstvenika i javnog djelatnika. No, postoji jedan aspekt njegove djelatnosti koji je zacijelo manje poznat, a privatnog je karaktera, iako je iz sfere privatnosti već odavna djelomice stupio u javnost. To je njegova korespondencija sačuvana u više od 3000 pisama na hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku, za koju je još prije više od 30 godina zaslužni istraživač hrvatske glazbene baštine Ladislav Šaban s pravom ustvrdio da ju je Kuhač „... pisao i sačuvao ... s očitim ciljem da ostavi što više biografskog materijala o sebi i svojim nastojanjima, ali isto tako i o svom vremenu, ljudima i prilikama, težnjama, uspjesima i neuspjesima.“² Šaban ju je također proglasio Kuhačevim 'drugim, ne manje važnim životnim djelom' nakon epochalne zbirke *Južno-slovenske narodne popievke*.

Kuhač se dopisivao s osobama iz mnogih dijelova Habsburške monarhije, Italije, Engleske i drugih dijelova Europe. Istaknuto mjesto zauzimaju i ljudi koji su živjeli i djelovali u Mađarskoj, o čemu želim danas reći nekoliko riječi. Takvih je osoba i institucija identificirano ukupno 49, a živjele su ili su se nalazile u 10 gradova i manjih naselja širom Mađarske. Najviše ih je bilo iz glavnoga grada Budimpešte – ukupno 31 adresat. Razumljivo je i da su ti adresati najzanimljiviji, jer je među njima niz istaknutih osoba iz mađarskog javnog života kako na gradskoj tako i nacionalnoj razini. To su (abecednim redom prezimena): István Bartalus (9, 7), Anton Hermann (19, -), Stefan Kereszty (2, 2), József Sággh (21, 10), Julius Sebestyén (6, 3), Anton/Antal Sipos (11, -) te Carl/Károly Thern (15, 7). Neke među njima kao Therna i Siposa poznao je osobno, dok je druge sreo i upoznao samo u virtualnom prostoru pisane korespondencije. Za ovu prigodu odabrao sam iz 15 Kuhačevih pisama Thernu neke teme koje bacaju novo svjetlo ili daju nove uvide u Kuhačev profesionalni život.

Carl/Károly Thern (1817.-1886.) bio je skladatelj, dirigent, pijanist, aranžer i profesor glazbe slovačko-njemačkoga podrijetla. Djelovao je kao dirigent Nacionalnog kazališta i Društva prijatelja glazbe, te nastavnik u Nacionalnom konzervatoriju, sve u Pešti, odnosno nakon 1872. Budimpešti.

Kuhačeva pisma Thernu pisana su tijekom dva razdoblja: 1862.-1865. i 1880-1881. godine.

Razdoblje 1862.-1865. U ovo razdoblje spada ukupno 11 pisama, a Kuhač tada još živi u Osijeku. U najvećem dijelu te korespondencije Kuhač se obraća Thernu s respektom i povjerenjem što ih gaji za njega kao svojeg bivšeg vrlo cijenjenog profesora na peštanskom Konzervatoriju. U nizu pisama moli ga za pregled i ispravljanje njegovih prvih skladateljskih i obrađivačkih uradaka, odnosno plesova (kolo), transkripcija narodnih pjesama i vokalnih kvarteta. Istodobno je Kuhač Thernu na njegov zahtjev slao hrvatske koračnice i plesove koje

¹ Ovaj je tekst rezultat istraživanja provedenog u okviru znanstvenoistraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost „Umrežavanje glazbom: promjene paradigmi u 'dugom 19. stoljeću' – od Luke Sorokočevića do Franje Ks. Kuhača“ (NETMUS19; IP 06-2016-4478; 2017-2021).

² Ladislav Šaban, Predgovor, u: Franjo Ksaver Kuhač, *Korespondencija I/1*, Zagreb. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1989, str. 1.

je ovaj upotrijebio u svojim salonskim komadima (*Slavenska koračnica* za dva klavira; *Slavenska fantazija*). Izmjenjuju međusobno i darove: Thern šalje svoj portret, a Kuhač njemu burence slavonske šljivovice i jabuke. Kao posebnu zanimljivost valja istaknuti da je očito Kuhač 'rabio' Therna kao nekoga tko mu svojim ispravicima ulijeva sigurnost u njegove prve skladateljske korake, dok je svojim nastupima pred biskupom Strossmayerom u Đakovu, na kojima je izvodio vlastite i Thernove skladbe, provjeravao prve dojmove u zatvorenom krugu publike. Dakle, Kuhačeva dvostruka estetičko-sociološka opreznost bila je u pozadini njegove prvotne umreženosti s Thernom, pa i Strossmayerom.

Posebnu stavku čine Kuhačeve informacije iz posljednjeg pisma u ovoj skupini, a tiču se njegova boravka u Beogradu u listopadu 1864. Kuhača je u Beograd pozvao sin nekog ministra i obećao mu mjesto profesora na beogradskom Konzervatoriju „... koji će se uskoro otvoriti“. No, prilikom audijencije kod tadašnjeg srbijanskog kneza Mihajla Obrenovića III. ta je informacija demantirana, ali mu je knez ponudio mjesto učitelja pjevanja na tamošnjoj 'Akademiji' (vjerojatno 'Pravitelstvenoj školi muzike', prvoj glazbenoj školi u Beogradu koju je 1863. skicirao Kornelije Stanković³). No, Kuhač obavještava Therna da mu se „nije dopala tamošnja srbijanska mladež zbog svoje 'poludivljosti'“ (u originalu: „mir jedoch die dortige serbische Jugend, als Halbwilde, nicht gefiehl“), te da su ga neke druge ponude (da napiše udžbenik iz teorije glazbe na srpskome, da 'uvede red' u kneževu kapelu, da odmah sklada srpsku operu te još štošta) dovele u neugodnu situaciju, pa se vratio u Osijek. Obavještava također Therna da je već preveo, uz mnogo muke, *Katekizam glazbe* Christiana Lobeja na 'slavenski' jezik te da je od beogradskog kapelnika (bio je to upravo umirovljeni Josif Šlezinger) dobio na dar njegovu privatnu glazbenu zbirku, misleći naivno i neupućeno da sada posjeduje „sve što su u glazbi imali južni Slaveni“. Također mu javlja da je u Zagrebu doživio velik uspjeh, jer je dobio medalju na Gospodarskoj izložbi, postao počasni član Glazbenog zavoda, te postao uzor lokalnim glazbenicima za slavenski stil u svojim skladbama.

Razdoblje 1880.-1881. U ovo razdoblje spadaju 4 Kuhačeva pisma Thernu. Razumljivo je da su sada teme, nakon 15-godišnje stanke u dopisivanju, bile drukčije od onih u prvome razdoblju. Kuhač se u međuvremenu preselio u Zagreb, promijenio ime iz Koch u Kuhač, naučio hrvatski, postao veliki zagovornik hrvatske i južnoslavenske ideje u glazbi, odgoju i kulturi općenito, a objavio je i veći dio svoje velike zbirke *Južno-slovjenske narodne popievke*. U prva dva pisma Kuhač se sada bavi svojom omiljenom temom: hrvatskim podrijetlom mnogih istaknutih i minornih skladatelja, pa tako i Therna uvjerava da njegovo prezime znači 'trn' i da je i on zapravo podrijetlom Hrvat. No, shvaća da u mnogome pretjeruje, pa poručuje: „Daleko sam od toga da slaveniziram cijeli svijet, nego [želim] samo uliti u Slavene hrabrost za umjetnošću“.

U trećem, dirljivom pismu Kuhač obavještava Therna kako je jedva preživio zagrebački potres od 9. studenog 1880. (navodno 6.3 po Richteru), kako je imao znatne materijalne gubitke i kako mu se zbog svega zaljuljala financijska konstrukcija pri izdavanju 4. sveska njegove zbirke. (O toj je temi detaljnije izvijestila Sara Ries na skupu HMD-a 2020. godine.) Prvo najavljuje, a potom u posljednjem pismu koje je uopće napisao Thernu iznosi na vidjelo svoje ideje i nade u pomoć Franza Liszta. Naime, tvrdi da ga je Hrvatska vlada potpuno ostavila na cjedilu i obara se na aktualnog bana grofa Ladislava Pejačevića tvrdnjom da je (u slobodnom prijevodu) 'seljačina' koja se samo brine za ceste, poljoprivredu, štedljivost i gospodarstvo, a da su mu stvari duhovnog napretka (književnost i umjetnosti)

³ Usp. Stana Djurić-Klajn, *Serbian Music through the Ages*, Beograd: Association of Composers of Serbia, 1972, 59.

sasvim tuđi. Jedina mu je nada Liszt i za samo jedno njegovo pismo potpore onome što čini – jer za cijelo plemstvo u Mađarskoj, uključujući i hrvatsko, ono što kaže Liszt je 'Sveto Pismo' – odmah bi dobio novac potreban da objavi 5. svezak svoje zbirke.

Ne treba posebno napomenuti da takvo Lisztovo pismo nikada nije stiglo u Zagreb, a Kuhačev predosjećaj pretvorio se u proročanstvo: 5. svezak njegove zbirke objavljen je tek 1941., 30 godina nakon Kuhačeve smrti.

Zaključak. Na temelju samo jednog adresata, Carla Therna, možemo ustanoviti načelno – rabeći etimologiju termina 'umrežavanje' – da je 'intelektualni ribar' Franjo Ksaver Kuhač bacao svoju mrežu kako bi postigao nekoliko ciljeva: da informira relevantne osobe o svojim djelatnostima; da obavijesti o poteškoćama na koje trajno nailazi u svojem radu; da postigne širenje svojih intelektualnih proizvoda izvan i ponad njihova objavljivanja tiskom; te da zadobije tehničku, financijsku i moralnu podršku kad god mu je zatrebala; te da postigne relevantnost i dignitet za stvar za koju se borio veći dio života: jednakopravnost za sve vrijedne glazbe bez obzira na njihovo etničko i geografsko podrijetlo ili bilo koju izvan-glazbenu pozadinu.

U tome je bio marljiv, uporan, energičan, lukav, diplomatski, ali katkada i na rubu snishodljivosti i egoizma. S druge pak strane, bio je lojalan, velikodušan i voljan svakome pomoći, ukratko: potpun čovjek s puno vrлина i ponekom manom. O tome, uostalom elokventno svjedoči njegovo djelo i danas, 110 godina nakon smrti...